

WHICHWITCH

Djevelens handlingar

På 1400-talet blei det intens debatt mellom dei geistlege om det vondes vesen. Her såg ein trolldom som ein realitet, og hekse var djevelens handlingar. Boka *Heksehammaren* (*Malleus maleficarum*), som kom i 1487, blei eit viktig innspel i drøftingane, jamvel om ho blei fordømd i samtida.

Heksehammaren

Forfatarane av *Heksehammaren* var dominikanarmunkane Heinrich Krämer og Jakob Sprenger. Ein kan sjå boka som ei handbok i korleis styresmaktene skulle møte trolldom. Ho hadde tre delar. Den første delen skulle vise at hekser finst, den andre korleis hekseri skjer, og den tredje korleis hekser kan sporast opp, korleis rettar-gang og forhøyr skal gå føre seg, og korleis heksene skal uskadeleg-gjerast.

MALLEVS MALEFICARVM, MALEFICAS ET EARVM hæresim francâ conterens,

EX VARIIS AVCTORIBV5 COMPILATVS,
& in quatuor Tomos iustè distributus,

QVORVM DVO PRIORES VANAS DÆMONVM
versutias, prestigiosas eorum delusiones, supersticiosas Strigimagarum
arumonis, horrendos etiam cum illis congressus, & exaltam denique
tam pestifera sectæ dispositionem; & punitivam complectuntur,
Tertius proximi Exorcismorum ad Dæmonum, & Strigimagarum male-
ficia de Christi fidelibus pellenda; Quartus verò Artem Doctrinalem,
Benedictionalem, & Exorcismalem continet.

TOMVS PRIMVS.

Indices Auctorum, capitum, rerumque non desunt,

Editio nouissima, infinitis penè mendis expurgata; cuique accessit Vaga
Orationum & Complementum artis exorcisticæ.

Vir sine macula, in quibus Pythonicus, vel diuinationis fuerit spiritus, merito moriatur;,
Leuitici cap. 10.

LVGDVN1,

Sumptibus CLAVDII BOVRGEAT, sub signo Mercatorij Gallii

M. DC. LXIX.
ECVM PRIVILEGIO REGIÆ

Inspirasjonskjelde

Heksehammaren blei trykt i mange opplag, og mange stader i Europa fekk boka mykje å seie for hekseforfølgningane. Ho ser ut til å ha vore ei viktig inspirasjonskjelde for forteljinga om Maria Vittoria Farnese og David von Fuchs. Vi veit ikkje kor kjend *Heksehammaren* har vore i Noreg og om boka har vore brukt her.

HEIDI GJERMUNDSEN BROCH

studerte song ved musikklinja på LIPA (Liverpool Institute for Performing Arts) frå 1995 til 1997. Ho gjekk ut av Statens Teaterhøgskole i 2000 og har etter det vore tilsett ved Det Norske Teatret. Her har ho vore sentral i store musikalske roller, m.a. *Keisaren av Portugalia*, *Ronja Røvardotter*, *Bør Børson*, *Musical Musikal* og Vreeswijk-kabareten *Dansa samba med meg*. Heidi fekk òg mykje merksemd og gode kritikkar for hovudrolla i *My Fair Lady* (2003) på Oslo Nye Teater, for rolla som Edith Piaf i *Piaf* (2004) og rolla som An-Magritt (2007) på Det Norske Teatret. Ho har elles hatt fleire roller i Radioteatret. Til våren vil ho vere å sjå på Folketeatret i storsatsinga *Mamma Mia*.

PAUL-OTTAR HAGA

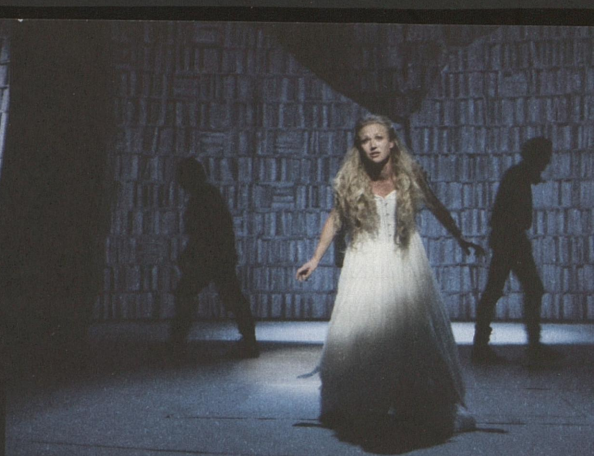
har vore fast tilsett ved Det Norske Teatret sidan 1990. Han slo for alvor igjennom som Peer i NRKs oppsetjing av *Peer Gynt* i 1993. Han gjorde stor suksess i rolla som Bør Børson jr. både på Trøndelag Teater i 1998 og på Det Norske Teatret i 2001. I 2006 gjesta han på ny Trøndelag Teater som politimannen Javert i *Les Misérables*, ein formidabel suksess med forlenga speleperiode. På Det Norske Teatret har han i seinare tid vore å sjå i *Katt på heitt blekketak* og *Richard III*, og i vår spelte han Mackie Kniven i *Tolvskillingsoperaen*. Haga har spelt Daniel i *Which Witch* før, i oppsetjinga i Holmenkollen i 1994, saman med Benedicte Adrian som Maria. Til våren vil Haga vere å sjå på Folketeatret i storsatsinga *Mamma Mia*.

Advokatar krev for mykje prov [...] Heksenes gjerningar er bevis nok til å gje dei den straffa dei fortener [...] Slike folk skal ein ikkje vise nokon nåde. Eg skulle gjerne brenne dei sjølv.
Martin Luther (1483 - 1546)

GJERTRUD JYNGE

gjekk ut frå Statens Teaterhøgskole i 1993 og var på Rogaland Teater fram til 1996. Der tolka ho store roller, m.a. Hedvig i *Vildanden*, Agnes i *Brand*, Nora i *Et dukkehjem* og Elmire i *Tartuffe* av Moliere. På Det Norske Teatret har ho m.a. spelt Desdemona i *Othello*, Sonja i *Onkel Vanja*, Gjenta i *Fuglane*, Ines Serrano i *Stengde dører*, Marianne i *Wienerskogen*, Anna Karenina, Klytaimnestra i *Orestien*, og ho spelte m.a. Den grønkleddede og Anitra i Robert Wilsons *Peer Gynt*. I 1996 fekk Jynge Anders Jahres pris for yngre kunstnere vald ut av Liv Ullmann.

INGRID JØRGENSEN DRAGLAND

gjekk ut frå Statens Teaterhøgskole i 1990 og byrja ved Rogaland Teater. I 1997 kom ho til Det Norske Teatret. Her hausta ho svært gode kritikkar for rolla som hesten Stjerna i *Guten og stjerna*. Ho var med i suksessframsyninga *Tusen år og like blid* og *The Black Rider* og sette opp si eiga framsyning *Some day My Prince Will Come*. Ingrid hadde rolla som Ingrid i Robert Wilsons *Peer Gynt*. I seinare tid har ho vore å sjå i *An-Magritt*, *Yvonne* og *Tolvskillingsoperaen*. Ingrid er òg ein av dei faste medverkande i P2 sitt "nest morsomste program" *Hallo i uken*.

SIGVE BØE

Har vore fast knytt til Nationaltheatret og Hålogaland Teater og har vore på Det Norske Teatret sidan 1985. Her har han spelt over femti roller, alt frå Gus i *Cats*, Judas i *Jesus Christ Superstar* til Fugleskremselet i *Trollmannen frå Oz*. Han er ein av initiativtakarane til *EventyrForteljeTeaterStund*. Bøe har òg gjort roller for film, sist i *Den brysomme mannen*, og han har laga fleire eigne musikkteaterproduksjonar og barnestykke for TV og teater-turné. På Det Norske Teatret har han i seinare tid vore å sjå i Vreeswijk-kabareten *Dansa samba med meg*, *Peter Pan* og *An-Magritt*.

Askepott og heksene

av Solveig Aareskjold

Hekseri finst ikkje. Likevel kan det kasta lys over det som det ikkje finst språk for. Langt inn i moderne tid går Harry Potter på heksekule og balar med eksistensielle spørsmål på okkult grunnlag.

I Disney-teiknefilmen om Askepott dreg stesøstre på slottsball utan henne. Askepott hadde satsa alt på denne kvelden, og spring gråtande ned i hagen. Der møter ho ein overnaturlig hjelpar, gudmora frå alvefolket, *the fairy godmother*. Bare nokre svingar med tryllestaven, og vips har jenta fått både ein stillig ballkjole og ei lekker vogn å kjøra til slottet i.

Denne vogna lagar fe-gudmora ved å henta fram dei magiske kreftene i ein banal grønnsak, eit graskar frå urtehagen. Det kvar-dagslege og det fantastiske er to sider av same sak. For sin eigen del held ho til på grensa mellom natur og kultur, lik hekken som gir vern til det som treng ro for å gro. *Haegtesse*, sa dei på gammal-engelsk. *Hagzissa* heitte ho i det gamle Tyskland.

I ein annan variant av dette eventyret er det ei due som kjem flygande med kjolen i nebbet frå eit tre på grava til mor til Askepott. Den unge jenta har halde stand mot den farlege stefamilien ved å dyrka minnet om mor. Nå får ho hjelp frå det hinsidige til å vinna prinsen og heile kongeriket.

Men dei folkelege Askepott-eventyra er ikkje så tannlause som Disney-varianten. Trass i at Askepott gjeld for å vera tvers gjennom snill, gjer ho ingenting for å hindra at duene hakkar ut auga på stesøstre. Det er nesten litt rart at ikkje stemora skuldar henne for trolldom, og får henne knipen med tener til ho tilstår at ho har selt seg til djevelen, slik at det blir brenning på bål i staden for bryllup med prinsen.

Grunnen er at det frå dei eldste tider var heilt greitt å driva med åndemaning og trylleri, særleg når det tente til å få unge jenter godt gift. Det gjorde liten skilnad om hjelparen var ei kristen sjel i himmelen eller ein heidensk alv frå folketrua. Det var først då teologane tok til å blanda seg inn, at den vernande *Hagzissa* blei til *Hecse*, til heks.

For hekseprosessane fann ikkje stad i den mørke mellomalderen. Dei tok til samtidig med at Kristoffer Columbus oppdaga Amerika, og nådde høgdepunktet mens Johannes Kepler rekna ut at planetane går i elliptiske banar kring sola.

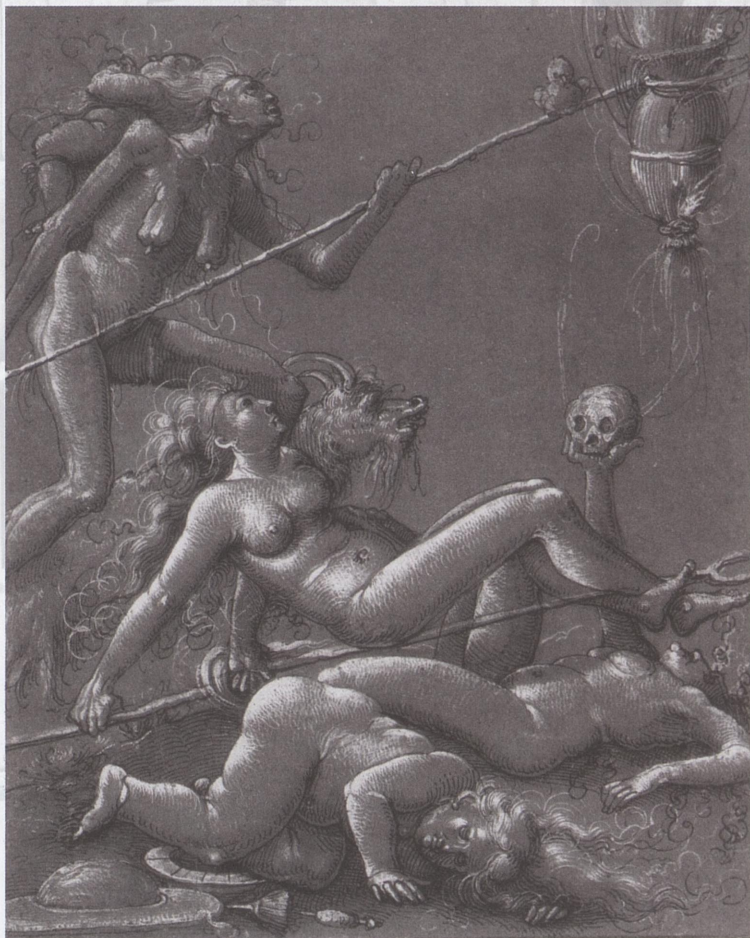
Til å begynna med gjekk det nokså tregt. Då dominikanarpresten Heinrich Kramer på 1480-talet dreiv etterforskning av 57 mistenkte i Innsbruck, blei styresmaktene så leie av å høyra på dei seksuelle fantasiane hans at rettssaka blei stansa, og Kramer fekk beskjed om å ha seg vekk.

For at folk skulle skjønna alvoret, skreiv han boka *Heksehammaren, Malleus Maleficarum*. Men trass i at han førte opp ein velrenomert kollega, Jakob Sprenger, som medforfattar, og la ved eit falskt anbefalingsbrev frå fire universitetslærarar, sleit han framleis i motvind. Verket blei fordømt som vranglære, og Kramer blei jamvel straffa av inkvisisjonen, som var nesten like ihuga i å pina

og brenna folk som han sjølv. Det er freistande å tenka på kor annleis historia ville sett ut dersom han hadde fått strengare straff, og blitt kasta på bålet sjølv i staden for å plassera andre der.

Inkvisisjonen var ein domstol som etterforska avvik frå den romersk-katolske læra. Han slo hardt ned på både jødar, arabarar og annleistenkande kristne, og var ein nidkjær motstandar av ytringsfridom og kulturelt mangfald. Men trolldom brydde han seg ikkje om. Når hekserisaker blei førte for inkvisisjonen, enda det vanlegvis med frifinning.

Dei som blei straffa av inkvisisjonen, hadde i motsetnad til heksene som regel gjort det dei var anklaga for. Katharane i Sør-Frankrike kjentest ved sitt eige kjetteri og heldt fram med det fordi dei meinte det var rett. Utryddinga av dei spanske jødane var òg retta mot folk som var skuldige i å vera jødar, sjølv om forbodet mot å vera det var nytt.

Hekseprosessane prøvde å utrydda noko som ikkje eksisterte, tilsvarande dei innbilte irakiske masseøydeleggingsvåpena som for få år sidan tok knekken på fornufta i USA. Såleis markerer dei ei utvikling frå vondt til verre, og grev grunnen vekk under trua på at historia går i ei jamt stigande linje frå overtru til opplysning.

Like fullt blei dei førte for verdslege domstolar og etterforska etter juridiske reglar. Ein dyktig forsvarar kunne overtida dommarane om at den anklaga ikkje hadde vore på hekseabbat på Bloksberg, ikkje fordi det var utenkeleg at nokon kunne fara av garde på eit kosteskaft, men fordi ho hadde alibi for at ho hadde vore ein annan stad den helga. Då mor til Johannes Kepler i 1612 blei skulda for hekseri, fekk han henne frikjent med rasjonelle bevis.

- ca 850 Kyrkja stadfestar at trua på hekser er ukristeleg.
- ca 1350 Kyrkja endrar gradvis synet sitt på magi.
- ca 1420 Dei første hekseprosessane tek til i Sveits og Italia.
- ca 1430 Dei første avhandlingane om heksetrugsel kjem.
- 1486/87 *Heksehammaren Malleus Maleficarum* blir utgitt av Sprenger og Krämer.
- 1495 Jacob Sprenger døyr.
- 1505 Henrich Krämer døyr.
- 1517 Martin Luther slår opp dei 95 tesane sine på døra til slottskyrkja i Wittenberg. Stadfestar trua på hekser.
- ca 1530 Den tyske bankierfamilien Fugger når høgda av si makt.
- 1534 Alessandro Farnese blir Pave Paul III.
- 1547 Pier Luigi (Farnese), son til Pave Paul III, døyr.
- 1549 Pave Paul III døyr.
- ca 1550 Talet på hekseprosessar eksploderer.
- etter 1550 Alle dei europeiske landa legg fram eigne hekse-/trolldomslover.
- 1608 Nederland er det første landet som sluttar å brenne hekser.
- 1614 Slutt på heksebrenning i Spania.
- 1692/93 Hekseprosessene i Salem, New England.
- ca 1700 Dei fleste land avskaffar heksebrenning.
- 1782 Den siste kjende hekse, Anne Göldin, blir avretta i Sveits.
- ca 1800 Framleis heksebrenningar i Polen.
- ca 1940 Gerald B. Gardner startar ein moderne hekseorden.

Blokksberg

Blokksberg eller Brocken (i Tyskland), blei sagt å vere staden der heksene møttest for å halde heksesabbat. Det finst òg andre stader i Europa der ein trudde at heksene samla seg, mellom desse er Lyderhorn, Fillefjell, Dovrefjell og Domen i Noreg, Hekla på Island, Stonehenge i England, Puy de Dôme i Frankrike, Benevento i Italia og Mendvisto og Pilatus i Sveits.

Blåkollen

I munnleg forteljetradisjon blir ofte Blåkollen nemnd. Det er ikkje eit verkeleg fjell. Den blå fargen er ei bilete på det mytiske – det fjerne – det som ligg langt borte og som ingen veit riktig kvar er.

skulda for hekseri, fekk han henne frikjent med rasjonelle bevis. Heinrich Kramer meinte på si side at det var vitnefast at hekser kunne samla mannlege kjønnsorgan i fuglereir eller esker, der dei kraup omkring og åt havre og kveite.

Kan henda var han som smågut blitt misbrukt av kvinner. Kan henda delte han denne lagnaden med mange andre menn. I alle fall blei kampen mot heksene svært omfattande når han først var komen i siget, og *Heksehammaren* blei trykt i stadig nye opplag. Førte tusen europearar blei avretta for trolldom i dei neste hundre-åra, dei fleste kvinner, dei fleste brende på bål. Rett nok var det endå fleire menn som blei pinte i hel for andre brotsverk, og sjølv-sagt var det mange gonger så mange som mista livet under masseutryddingane på nittenhundretalet. Men sidan hekseprosessane bygde på rein innbiling, må dei ha skapt forferdeleg angst og forvirring i dei lokalsamfunna som blei råka.

Ei anna interessant forklaring er at folk fekk hallusinasjonar på grunn av soppinfeksjon i matkornet. Stor produksjon av halv-pornografiske tresnitt av hekser på kosteskraft og i intimt samkvem med djevelen kan òg ha skapt indre bilde som framsto som verkelege.

Det som er sikkert, er at den europeiske heksetrua baserer seg på at mennesket har ei sjel som ikkje bare kan gå fortapt, men jamvel seljast som ei anna vare; ein logisk konsekvens av ein teologi som hevdar at Vårherre har kjøpt sjelene fri ved å ofra sin eigen son.

Både inkvisisjonen og hekseprosessane bygde på at sjelene var blitt påførte ein ureinskap som bare kunne fjernast ved ekstremt høge temperaturar. Denne tankegangen er framleis levande i idealet om det heilstøypte mennesket. Hadde det ikkje vore for det, ville det ikkje vera noko poeng for knappestøyparen å kasta

Tett knytt til dette reinleiksidealet er trua på den absolutte vondskapen. Ho fekk ein renessanse i 2001, då den amerikanske presidenten lanserte The Axis of Evil, ein demonisk motstandar som måtte utryddast gjennom massiv eldgeving.

Her i vår del av verda har det ikkje blitt drive menneskebrenning i statleg regi sidan Andre verdskrig. Når det blir sagt at Gerd Liv Valla, Manuela Ramin Osmundsen og Åslaug Haga er råka av hekseforfølgjing, veit alle at det er bare ein talemåte.

På den andre sida er det eit teikn på avmakt at eventyret om den grensesprengande Askepott har blitt til ein klisjé om jenta som sit og ventar på at prinsen skal innfinna seg.

I *Which Witch* har prinsessa allereie vunne kjærleiken, men er i ferd med å mista han igjen. Det er Askepott på vranga, i ei verd der trongen til å brenna vekk vondskapen har gått fullstendig til hovudet på folk. Den forelska biskopen som har fått rolla til prinsen, er naiv og makteslaus, og den stakkars urtekona som prøver å ta over etter fe-gudmora i eventyret, har verken tryllestav eller graskar.

Det er ei trist historie om ei heltinne som ikkje greier bryta ut or det som held henne fanga. Og det hjelper lite at helten sit like fast. Det er heller inga trøyst at det er ein sannferdig fabel om korleis velformulert propaganda kan få folk til å sjå djevelen på høglys dag.

Det einaste som gir von, er kjærleiken, frå det trassige begjæret iopningssekvensen til den sjølvutslettande lidenskapen mot slutten. Hekseprosessen knuser dei elskande, men greier ikkje smelta om sjelene deira. Det er trolldom så god som nokon.

MARIANN NÆSS gjekk ut frå jazzlinja ved Kunsthøgskolen i Oslo i 2006 og har òg studert ved danse- linja på Bårdar Akademiet. Ho var i 2007/2008 med i musikalen *Chicago*

ved Hålogaland Teater. Næss har òg vore med som dansar og songar (solist) i *Musical Highlights* ved Sola Kulturhus i 2006, og som dansar under opninga av Nasjonalbiblioteket i Oslo i 2005.

ÅSHILD MARTELLA RAVNDAL SALTHER

var ferdig utdanna dansar og dansepedagog frå Den Norske Balletthøgskole i 2006. Ho har

etter dette jobba som dansar i improvisasjonsframsyningar som konsentrerer seg om lyd og rørsle, og med dans i kyrkjerommet. I tillegg til dette har ho undervist i dans.

Hekser

Det kyrkjelege synet på hekse var at ho hadde fått dei magiske evnene sine ved å slutte pakt med djevelen. Derfor såg kyrkja henne som heilt igjennom vond, demonisk og destruktiv. Ho burde ikkje visast i nåde. Ho fortente å døy.

Hekser til gagn

Folk flest hadde eit meir nyansert syn på ei kvinne som ein meinte hadde særlege magiske evner. Folk trudde ikkje alltid at ho berre hadde evnene sine frå djevelen:

Ho hadde makt både til å skade og gagne. Det var lokalmiljøet som avgjorde om det ho gjorde, blei sett som vondt eller godt; om ho var ein god granne og eit godt medmenneske, og kva dei magiske rituala hennar førte til. Etter folks oppfatning måtte personen som gav opphav til skade heller ikkje å ha noko ønske om å skade nokon.

Hekser i dag

I dag nyttar vi som regel uttrykket heks om kvinnelege utøvarar av magi, og nemninga er ikkje berre brukt om menneske som aktiviserer vonde krefter. Den moderne heksørsla Wicca er eit døme på ein heksekult som ser på hekseomgrepet som uttrykk for det ranke, sjølvstendige, kreative mennesket som står i nær kontakt med naturen og kreftene i naturen.

HILDE ANDERSEN

har vore fast regissør ved Den Norske Opera sidan 1995. Ho er cand.mag. og utdanna som instruktør ved regilinja på Statens Teaterhøgskole. Andersen starta yrkeskarriera som instruktør på Nationaltheatret og har seinare arbeidd ved fleire teater i landet, fjernsynsteatret og radioteatret. Ei rekkje oppgåver har vore knytt til nyskriven musikk-dramatikk. Andersen hausta svært gode kritikkar for regi på *An-Magritt* i 2007 og i oktober i år har ho urpremiere på Den Norske Opera & Ballet med *Dead Beat Escapement* av Cecilie Ore og Bibbi Moslett.

MILJA SALOVAARA

har m.a. hatt kostymedesign på *Kristin Lavransdatter* ved Trøndelag Teater og på *Is-slottet*, som var eit samarbeidsprosjekt mellom Teatret Vårt og Det Norske Teatret. Ho har tidlegare jobba saman med regissør Carl Jørgen Kønig ved oppsetjingar som *Scener fra et ekteskap* ved Riksteatret og *Kranes Konditori* ved Trøndelag Teater. I Ibsen-året 2006 hadde ho scenografien på *Lille Eyolf* på Den Nationale Scene. På Det Norske Teatret har ho hatt scenografien til *Kaos er granne med Gud*, *Ingen skriv til obersten*, *Bussen* og *An-Magritt*. I 2007 gjorde ho scenografien til *Vildanden* på Trøndelag Teater. Salovaara arbeider òg med kostyme og scenografi i film.

UN-MAGRITT NORDSETH

er utdanna ved Statens Balletthøgskole og Martha Graham School of Contemporary Dance i New York. Ho har koreografert ei rekkje eigenproduksjonar på ulike scener i Oslo. Nordseth har arbeidd som koreograf ved dei fleste store institusjonsteatra i Noreg, til dømes i *The Black Rider*, *Keisaren av Portugalia*, *Phantasma* og *An-Magritt* på Det Norske Teateret, *Faust* og *Karusell* på Nationaltheatret og *Peer Gynt* og *Hamlet* på Teater Ibsen. Her debuterte ho som regissør med *Dannelsesreisen* i 2006, og i 2007 hadde ho regi på *Oliver Twist* på Teater Ibsen.

TORKEL SKJÆRVEN

er utdanna ved Yale University, School of Drama. Han har tidlegare arbeidd på Hilde Andersens oppsetjing av *Carmen* i Trondheim, Bentein Baardsons *Eystein av Nidaros* og *Peer Gynt* ved Giza-pyramidene i Egypt. Han har òg hatt lysdesign på *An Evening with Robert Wilson* and *Jo Kondo* på Guggenheim Museum, *Byterminalen* for Stavanger 2008 og opningseremonien for Ibsenåret 2006.

SVENN ERIK KRISTOFFERSEN

er musikk-sjef på Det Norske Teatret og her har han m.a. arrangert musikk til *Piaf*, *Hair* og *Tolvskillingsoperaen* og komponert musikk til *Peter Pan* og Are Kalvøs *Det folk vil ha* og *Tusen år og like blid*. Kristoffersen har òg komponert musikk til fleire fjernsynsseriar og program for NRK og SVT (m.a. *UHU* og *Barnas Supershow*). Han har fått Spellemannsprisen både i 2001 og 2002 for *UHU* i kategorien årets beste barneplate. Kristoffersen har i tillegg komponert musikk til fleire ballettframsyningar.

WHICH WITCH

Adrian/Bjørnov/Sørli

Ny dramaturgi og ny tekst: Axel Hellstenius

Omsetjing og ny tekst: Ola E. Bø

Musikkarrangement: Sverre Erik Kristoffersen

Maria Vittoria Farnese

Daniel von Fuchs

Anna Regina von Fuchs/Bibliotekar

Kardinal Gonzaga

Gertrud

Anton Fugger

Bøddel/Prest/Dokter/Landsbyfolk

Pier Luigi/Ein blind/Prest/Landsbyfolk

Prest/Ein blind/Dokter/Landsbyfolk

Prest/Ein blind/Fangevaktar/Landsbyfolk

Prest/Fangevaktar/Landsbyfolk

Prest/Advokat/Landsbyfolk

Prest/Borgarmeister

Heidi Gjermundsen Broch/

Lena Kristin Ellingsen

Paul-Ottar Haga

Gjertrud Jynge

Sigve Bøe

Ingrid Jørgensen Dragland

Niklas Gundersen

Sverre Solberg

Randolf Walderhaug

Lars Jacob Holm

Thomas Bye

Björn Sandberg

Magne Lindholm

Trond Teigen

Hekser/Landsbyfolk/Gjester

Henriette Blakstad

Marianne Næss

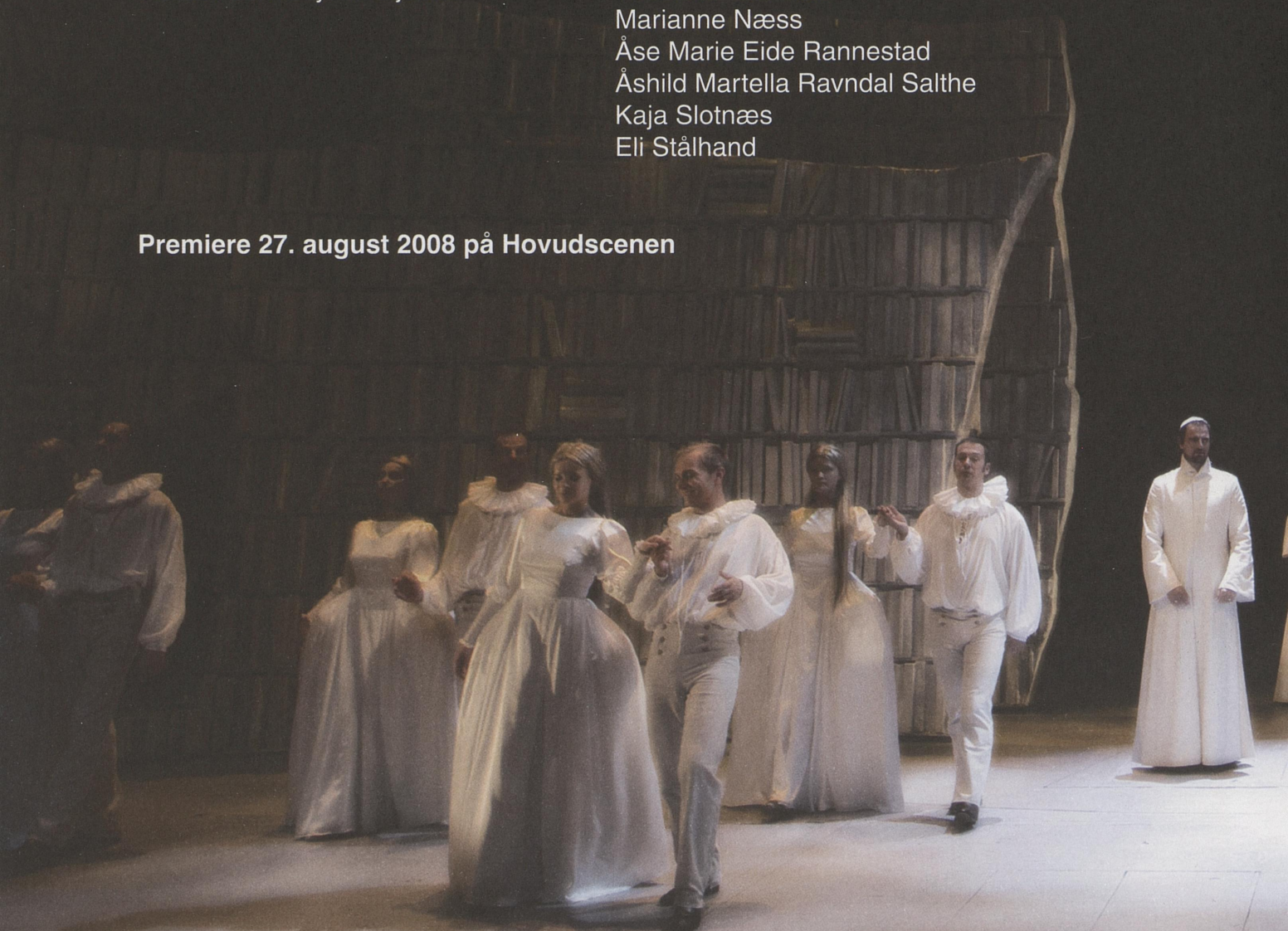
Åse Marie Eide Rannestad

Åshild Martella Ravndal Salthe

Kaja Slotnæs

Eli Stålhand

Premiere 27. august 2008 på Hovudscenen

Regi: Hilde Andersen
Scenografi/kostyme: Milja Salovaara
Koreografi: Un-Magritt Nordseth
Lysdesign: Torkel Skjærven
Maske- og parykkdesign: Trude Sneve
Lyddesign: Tore Gustavsen

Musikalsk ansvarleg/orkesterleiar: Svenn Erik Kristoffersen
Musikalsk innstudering: Ståle Sletner

Orkesteret:

Rune Arnesen/Trygve Thambes Lyche:	trommer, pauker
Hallgrim Bratberg/Håvard Caspersen:	gitarar, lapsteel
Gjermund Silset/John Børge Askeland:	kontrabass og elbass
Rune Brodahl/Erlend Tynning Larsen:	horn
Jens Petter Antonsen/Birgit Kjus:	trompet, flygelhorn og althorn
Christine Gullhav:	fløyte, klarinett, sopransax
Nils Jansen/Erling Bøhn:	sopransax, altsax, bassax, klarinett, bassklarinet og subkontrabass-tubax
Svein Johann Ose:	gitarar, mandolin og sag
Svenn Erik Kristoffersen:	elpiano, pumpeorgel og mellotron

Inspisient: Erlend Stamnes
Lysmeistrar: Rune Aspeggen/Dag Sigurdson
Rekvisitør: Finn Kirkeby
Sufflør: Gry Hege Espenes
Scenekoordinatorar: Marius Noreger
Kostymekoordinator: Torhild Jensen

BJÖRN SANDBERG

er utdanna frå Svenska Balettskolan og Balettakademien. Han har vore med i fleire musikalar, m.a. *West Side Story*, *A Chorus Line* og *Sugar*. Sandberg har òg vore med i produksjonar for Oslo Danse Ensemble, koreograf Un-Magritt Nordseth og Dansdesign. På Det Norske Teatret har Björn Sandberg spelt i *Karusell*, *Don Quijote*, *Keisaren av Portugalia*, *Bør Børson*, *Juvikfolke*, *Phantasma*, *Frendelaus*, *Det folk vil ha*, *Hair*, *An-Magritt*, *Døden i Teben* og *Tolvskillingsoperaen*.

LARS JACOB HOLM

er utdanna ved Den Norske Balletthøgskole. Han har medverka som dansar og skodespelar i ei rekkje musikalar og teaterframsyningar. På Det Norske Teatret har han m.a. vore å sjå som *Han i Det er hardt å være mainn* og *Det er hardt å være 2* og som aksjemegler Solen i *Bør Børson*. Han har dansa i samtidsdansk kompaniet Ingun Bjørnsgaard Prosjekt og vore koreograf m.a. i framsyningane *Spelemann på taket* på Hålogaland Teater, *Berlin Kabaret* på Det Norske Teatret og *Den fjerde Nattevakt* på Den Norske Opera.

MAGNE LINDHOLM

har vore sentral i ei rad musikalar ved Det Norske Teatret, frå *Så lenge skuta kan gå* og *Les Misérables* til *Musical Musikal*. Han har òg markert seg i ein folkeleg tradisjon med roller i fleire stykke av Alf Prøysen og Oskar Braaten. Lindholm har gjesta Den Norske Opera som Coline i *La Bohème*, Oslo Nye Teater og Bryggeteatret som Baghera i *Jungelboken*. Ved Det Norske Teatret har han i seinare tid vore å sjå i Vreeswijk-kabareten *Dansa samba med meg*, *Fyrverkerimakarens dotter* og i Shakespeare-framsyningane *Richard III* og *Henrik IV*.

THOMAS BYE

gjekk ut av Statens teaterhøgskole i 2004. Etter det jobba han tre år ved Teater Ibsen i Skien. Her spela han m.a. Mio i *Mio min Mio*, tittelrolla i *Hamlet*, Gregers Werle i *Vildanden* og statsadvokat Dorenfeldt i *Tilfellet Torgersen*. Bye har vore tilsett ved Det Norske Teatret i eitt år, og har m.a. spela i *Den arabiske natta* og *Yvonne*. I tillegg til å vere skodespelar arbeider han som dramatikar. I 2007 debuterte han som dramatikar under Norsk Dramatikkfestival med teksten *Fremmed kvinne*.

TROND TEIGEN

har hatt roller i mange musikalar og teaterstykker, m.a. *West Side Story* og *Oliver*, *Annie*, *The Rocky Horror Show* og *Les Misérables*. På Det Norske Teatret var første rolla hans Anthony Hope i *Sweeney Todd*. Sidan har han hatt roller i *Elvira Madigan*, *Forrådt*, *Karlsson på taket*, *Guten og Stjerna*, *Karusell*, *Musical Musikal*, *Frendelaus*, *Angerhøy*, *Piaf*, *An-Magritt* og *Tolvskillingsoperaen*. Teigen har gitt ut soloplatå *Distant Shores* og er i tillegg den norske røysta til fleire teikneseriefigurar, m.a. *Aladdin* og *Svampebob*.

Hekseprosessane

Hekseprosessane var ei rettsleg forfølging av menneske som blei mistenkte for å ha drive med magi i ei eller anna form. Forfølgingane tok til i Nord-Italia omkring 1420 og heldt fram heilt inn på 1700-talet. Dei breidde seg over store delar av kontinentet og nådde til Noreg rundt midten av 1500-talet.

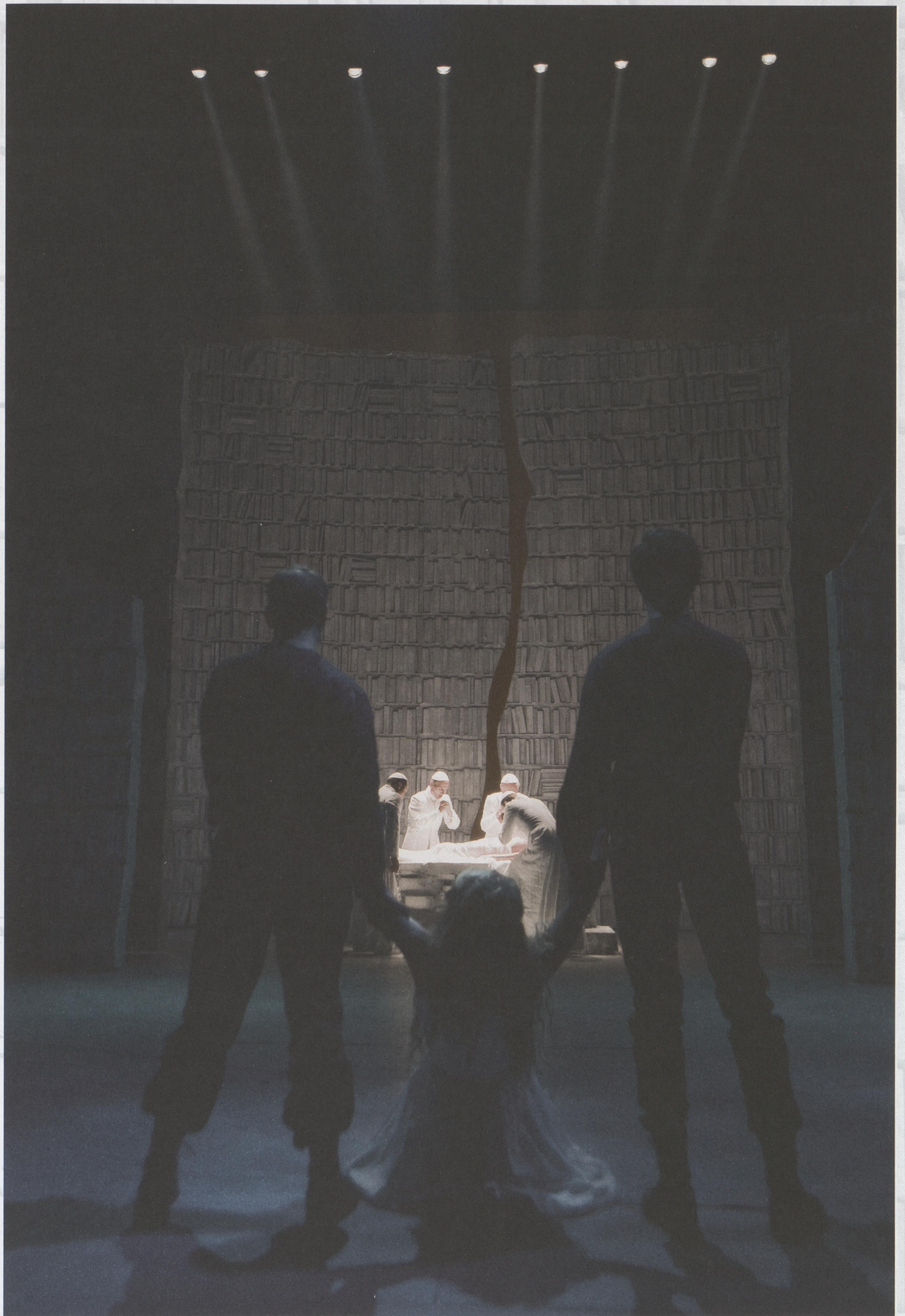

Kvinner særleg disponerte

Hekseforfølginga ramma flest kvinner. Ifølgje Heksehammaren var kvinna spesielt disponert for å bli lokka av djevelen, fordi ho var upåliteleg, svak i trua og tenkte som eit barn.

Rykte som prov

På kontinentet blei dei som var mistenkte for å ha drive med heksekunst ofte torturerte for å tilstå og tvinga til å peike ut medsamansvorne, noko som ofte førte til at prosessane kunne gå føre seg over lang tid og auke i omfang. Prov som blei førte for retten, var ofte bygde på rykte og sladder. Under hekseprosessane i Salem i USA i 1692, blei syn og draumar brukte som prov for retten. Det var sjeldan nokon som våga å forsvare den som var mistenkt for trolldom. For den som blei dømd for å ha teke livet av nokon ved magi, var straffa døden. Den avrettingsmetoden som var mest nytta, var brenning, fordi elden skulle reinske bort det vonde.

Reformasjonen

Reformasjonen var eit religiøst opprør mot den katolske kyrkja i delar av Europa på 1500-tallet. Opprøret blei utløyst av teologen Martin Luther, som kritiserte ei verdsleggjering av kyrkja og som i 1517 slo opp 95 tesar mot avlats-handel på kyrkjedøra i Wittenberg. Han la vekt på den personlege trua på Kristus i høve til sakramenta som einaste veg til frelse. Han ville at mennesket skulle vere meir personleg ansvarleg overfor Gud enn slik det var i den katolske kyrkja.

Reformasjon og kongemakt

Reformasjonen spreidde seg frå Tyskland til Sveits og Frankrike – og til Skandinavia. Rørsla blei helst velkommen med entusiasme av ei rekkje nordeuropeiske monarkar, ettersom ho kunne vere med å stø tanken om det kongelege einveldet av Guds nåde (kongen direkte innsett av Gud).

Reformasjonen i Danmark-Noreg

I Danmark-Noreg blei reformasjonen innført i 1536. Han kom ikkje berre utanfrå, men like mykje som eit påbod frå styresmaktene til eit folk som var så å seie heilt ukjent med Luthers forkynning. Det er rimeleg at dette skapte stor frustrasjon og religiøs uro. Den religiøse og politiske uroa som følgde i kjølvatnet av reformasjonen – og seinare den katolske motreformasjonen – blir ofte sett på som noko av bakgrunnen for hekseprosessane.

Musikalen inn i prøvesalen!

Da musikalen *Which Witch* låg med broten rygg i West End for femten år sidan, var det få som våga å snakke om framtida for norske musikalar. Vi tar opp tråden med komponisten Gisle Kverndokk og nokre av dei ansvarlege for 2008-versjonen av *Which Witch*; regissør Hilde Andersen, komponist Ingrid Bjørnov og orkesterleiar Svann Erik Kristoffersen.

Av Hild Borchgrevink

Regissør Hilde Andersen fortel at ho for tida slåst med korleis skodespelarane skal veksle mellom song og tale. Og elles er ho bevisst i gang med å øydeleggje Dollienes operamusikal, seier ho.

- Vi jobbar med å gå saumlaust mellom musikk og ord. Skodespelarane skal snakke seg over i songen. Eg meiner at musikken kjem i den augneblinken du er nøydd til å syngje for å få uttrykt det du vil, når det ikkje er nok å snakke. Men når dét skjer, det kan ein tolke fritt.

Ropar etter musikk

- Dette er noko eg har tenkt mykje på, seier Gisle Kverndokk, som er komponist og har skapt ei lang rekkje musikalar og operaer. - Tidlegare meinte eg at det ikkje er mogleg å lage musikk til noko dersom det ikkje ropar etter musikk. Men etter kvart har eg funne ut at ein kan lage musikk til alt. Det som er viktig, er å skape ein logikk som verkar i den framsyninga vi skaper, nokre eigne reglar som gjeld berre for den.

- Eg er samd med Hilde i at om du skal veksle mellom tale og song, treng du ein klar grunn til den augneblinken der du bryt ut i song, seier *Which Witch*-komponist Ingrid Bjørnov. – Du treng ei kjensle som endrar seg, ei stemning som skifter.

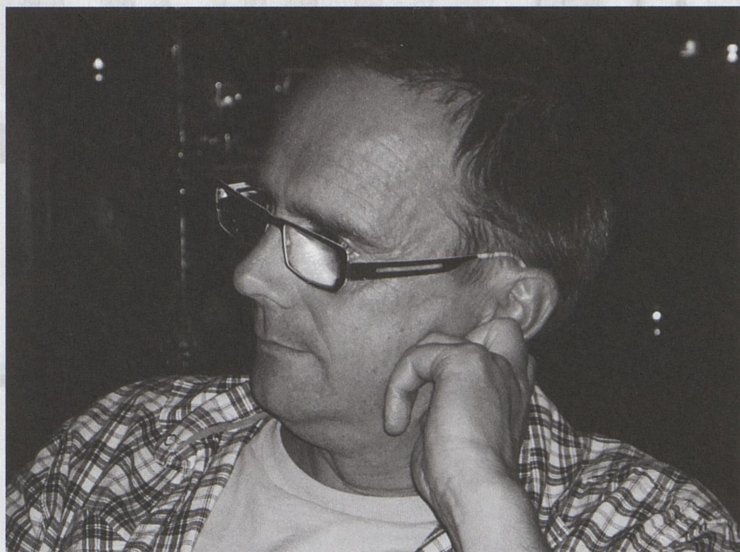
HA: Ja, og så oppstår det slike rare hol, det er noko umusikalsk som brått blir så synleg, når du går over frå å syngje til å snakke. Eg likar i alle fall å tenkje slik når eg jobbar med skodespelarar. For dei er teksten ofte nok, og meir enn nok.

Mikrofonar i operaen

IB: Eg trur ikkje det er mogleg å skilje skarpt mellom teater, musikal og opera. Men eg trur at verda, og teaterbransjen, framleis tenkjer nokså gammaldags når dei samanliknar desse sjangrane. I framtida håper eg at alle slike spørsmål som: "Er dette ein opera eller ei danseframsyning?" vil forsvinne. Vi burde våge å flytte trommeslagarar inn i balletten, trapesartistar inn i diktopplesingar og mikrofonar inn i operaen, flytte dei tinga vi kjenner att, inn i nye rammer.

- Men har måten å jobbe med musikal på endre seg? spør Bjørnov, vend mot orkesterleiar Svann Erik Kristoffersen. - Du har jo vore lenge på teatret.

SEK: Ja. Eg synest musikalen har blitt meir fri, meir open, meir moderne i alle retningar, og eg trur den vegen er verd å halde fram på. Vi må våge å leggje vekk dei gamle tankane, flate ut dei kjende formene og teikne dei på nytt. Du ser det òg i musikken, han er ikkje lenger delt i jazz og pop og rock, det er ein einaste stor jungel! Her trur eg framtida ligg. Publikum heng jo òg med. Eg trur mest dei ønskjer seg meir.

Europa og Broadway

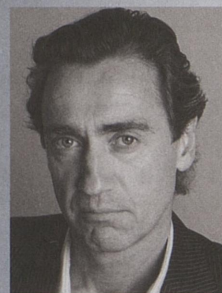
GK: Eg meiner jo at musikalen er i full utvikling, og at han har vore det i hundre år. Det er kanskje ikkje stovreint å seie, men eg synest at musikalen har kome mykje lenger på mange vis enn operaen har gjort dei siste 25 åra. Eg trur det er fordi det alltid har vore ei blanding av teaterfolk, koreografar og musikkfolk i musikalen. I operakunsten er alt mykje meir spesialisert. I den amerikanske musikaltradisjonen har til dømes mange av dei verkeleg store koreografane i det førre hundreåret sett opp musikalar. Folk som Jerome Robbins og George Balanchine laga store Broadway-framsyningar heilt frå 1930-talet. Musikalen i USA har òg mykje å takke mellomeuropeisk opera for. Som for all annan kunst hadde den andre verdskrigen mykje å seie for musikalen. Broadway flytta seg mange steg framover då Kurt

NIKLAS GUNDERSEN

dansa eitt år ved Nasjonalballetten før han kom til Carte Blanche i 1990. Han har dansa i Jo Strømgrens kritikkarroste framsyning *A dance tribute to the art of football* og *Ankomsten*.

Gundersen har vore skodespelar og dansar i musikalar ved dei fleste teatra i Noreg. Han hadde ansvar for koreografien i *Bør Børson* på Det Norske Teatret og har elles vore å sjå i m.a. *The Black Rider*, *Hair*, *Ingen skriv til obersten*, *An-Magritt*, *Døden i Teben* og *Tolvskillingsoperaen*.

RANDOLF WALDERHAUG

har vore skodespelar sidan han i 1984 blei tilsett ved Den Nationale Scene i Bergen. Der spelte han m.a. Sjur Gabriel i *Hellemyrsfolket*, Gregers Werle i *Vildanden*

og Orestes i *Orestien*. Frå 1994 har Walderhaug vore tilsett på Teatret Vårt i Molde. Der spelte han Brack i *Hedda Gabler*, John i *Oleanna*, Shylock i *Kjøpmannen i Venezia* og Judas i *Jesu siste dagar* og monologen *Nittenhundre*. I 2006 blei han nominert til Heddaprisen for Per Dëgn i *Erasmus Montanus*. I 2007 kom han til Det Norske Teatret der han spelte Lensmann i *An-Magritt* og Pistol i *Henrik IV*.

SVERRE SOLBERG

har vore tilsett ved Det Norske Teatret sidan 1992. Han har mellom anna spelt i *Molly Sweeney*, *Othello*, *Historia om ein landsby*, *The Black Rider*, *Antons villfaring*, *Frendelaus*, *Angerhøy*, *Bikubesong*, *Bussen* og *Betre utan ball*.

Solberg har vore tilsett ved Rogaland Teater og Oslo Nye Teater. Han er òg kjend for rollene som Christian Ahlsen i NRK-produksjonen *Vestavind*, Biri i *Soria Moria* og Kjetil Skau i *Fox Grønland* på TV2. Han fekk i 2004 Radioteatrets Blå fugl for rolla som Julian i *Keiser og galileer*. På Det Norske Teatret har Solberg i seinare tid vore med i *An-Magritt*, og han hadde rolla som Tiger-Brown i *Tolvskillingsoperaen*.

Den første kjende saka om trolldom blir lagt fram for retten.	1325
Reformasjonen i Noreg. Dei første norske heksebåla i Bergen. Noreg får ei av Europas strengaste trolldomslover.	1536 ca 1570
Anne Pedersdotter i Bergen blir brent som trollkvinne.	1590
Ny trolldomslov i Noreg der trollfolk blir definerte som dei som har samkvem med Djevelen. Trolldomsprosessen i Finnmark.	1617 1620-65
Paragrafar om trollfolk i Christian V's Norske Lov. Den siste avrettinga av ei heks i Noreg, Johanne Nilsdatter fra Kvæfjord. Først nå byrjar dei lærde i Noreg å nytte omgrepet <i>heks</i>.	1687 1695
Fleire hekseprosessar utan dødsdom.	ca 1700 1700-tallet
Christian V's Norske Lov blir sett ut av kraft (og dermed òg paragrafane om trolldom).	1842

Kjelder tidsliner:

Per Inge Nordstrand:
Hekser og hekseforfølgelser
(home.c2i.net/pnordstrand/hekser)

Wikipedia:
(www.wikipedia.no/wikipedia.org)

Rune Blix Hagen:
Trollheksenes djevelarbeid. Kvinneskjebner fra hekseforfølgelsens tidsalder i nord (www.skepsis.no).

Weill måtte flykte frå Hitler til New York. Han kom og sa: "Eg vil skrive opera for folket, og eg vil samarbeide med dei beste forfattarane som finst i dette landet." Heile tida er det store teaterkunstnarar som har trekt musikalen vidare.

Nifs musikk

IB: Men det finst òg mange teaterfolk som er livredde for musikk! Eg veit om flinke folk som ville gå lange omvegar rundt ein mann som Svenn Erik Kristoffersen, for dei er så redde for at han skal spørje: "Hvor mange takter blir det'a?" Dessutan vekkjer musikalar sterke kjensler hos folk. Nokre elsker dei, andre hatar dei, eller dei hatar musikalar bortsett frå Brecht, eller med mindre Rufus Wainwright kunne tenkje seg å lage ein. Dette gjer at fallhøgda blir frisk. Som repetitør har eg nokre gonger enda opp med å springe rundt som tolk for flinke folk som synest alt som har med musikk å gjere, og ikkje minst lyd, er så nifst!

HA: Det er jo nifst. Når du ikkje kan det.

GK: Du, Hilde, er jo ein av få norske regissørar som har bakgrunn både frå musikk og teater.

HA: For meg har det vore ein styrke å kunne snakke med dirigentar, til dømes. Ein grunn til at dirigentar har fått den plassen og den makta dei har, er at regissørar ikkje har våga å sjå dei over skuldra. Musikalen vekkjer blanda kjensler i teatret. I mange institusjonar blir han enno sedd på som eit stebarn. Vi diskuterte det da vi byrja med *Which Witch*, at mange opplever musikalen som banal, mens opera er meir høgverdig, meir kompleks. Men opera kan da vere vel så mykje: "Eg elsker deg, du elsker meg", i tre timar.

IB: Og det er før pause!

Eit kommersielt stebarn?

GK: Musikalen blir ofte berre rein underholdning i auga til folk, dei ser ikkje på han som ei teaterform. Eg las eit intervju med han som laga musikal av historia til Jokke og Valentinerne, der han sa at han hata musikalar og syntest det var ei heilt uinteressant form. Kvifor vil han lage ein då? For meg blir det veldig arrogant å påstå at du kan føre musikalen vidare utan å vite noko om tradisjonen.

IB: Da er du kanskje attende til stebarnet, at det er ikkje er stovereint å seie at du likar musikalar. Folk seier det, men så

seier dei etterpå: Men, eg likar Tom Waits. Det kjem alltid eit men, og så lenge dét er der, trur eg at musikalar kjem til å tyte ut der du minst ventar dei.

HA: Dette handlar òg om at musikalen er kommersiell. Nokre rakkar ned på det som kan seljast. Tilhøvet mellom opera og musikal blir ofte sett på som ei motsetjing mellom det folkelege og det høgverdige. Men det rører på seg no. Det er ikkje lenger alltid slik at den tette, tjukke orkestreringa i operaen er lik kvalitet, mens det enkle kompet og den vesle melodien, er banal.

Musikken treng prøvetid

IB: Eg trur musikken må bli meir fleksibel i prøvetida, og at det er den einaste vegen å gå. Musikken må òg ta regi, men samstundes krevje plassen sin. Musikken må få same rett til å bli knadd på plass som orda får. Du må selje inn musikalske løysingar parallelt med regiarbeidet i prøvetida.

GK: Det hender òg at forfattarar kjem og seier her er teksten, men du får ikkje endre eitt ord.

IB: Da er det stein daudt. Om noko blir bra, er det ofte fordi ein får ting til å smelte saman. Det smeltar ikkje om du skal vakte kvart ord og kvar tone.

GK: Dette er òg interessant om vi ser på historia, for i musikalen har det alltid vore workshops. I gamle dagar på Broadway hadde dei tryouts, dei reiste frå by til by og spelte og sjekka korleis publikum reagerte, og om eit nummer ikkje virka, skreiv dei det om. Sondheim skreiv *Send in the clowns* på natta etter ei av dei siste prøveframsyningane til *A little Night Music*, fordi han var tvinga til å bytte ut noko. Eg spør alltid om workshops når eg lagar opera. Men i musikalen står du mykje friare.

Musikalen inn i prøvesalen

IB: Det handlar vel òg om heilt jordnære ting, til dømes at det er svært dyrt å lage musikkteater?

GK: For meg avgjer dei praktiske rammene ofte mykje. Skriv eg for DNT, blir det musikal fordi eg jobbar med musikalartistar og skodespelarar, eg har eit orkester på ni mann. Er det opera, så har eg operakor, operaorkester. Da blir det opera. Men utover det ser eg ingen skilnad på dei to. Det er dei same historiene.

IB: Marmor eller ikkje marmor.

GK: Men hadde vi debutert i dag, hadde vi aldri fått skrive musikal nummer to. Og å få ei framsyning i London eller New York er så å seie umogleg; du må ha så vanvittig mykje pengar. Det var annleis før; den første musikalen til Kander og Ebb, som skreiv *Cabaret* og *Chicago*, var ein fiasko. Men produsenten syntest dei hadde talent, så han bad dei skrive ein til, og det vart *Cabaret*.

HA: Men kanskje ein kunne stille spørsmål ved rammene? Ni musikalar, ja vel. Men kvifor nettopp ni, til nettopp dette stykket?

GK: Klart, musikkteater kan òg vere ein skodespelar og eit trekkspel! Det har eg sagt til fleire teatersjefar. Sett opp musikkteater på prøvesalane, med ei lita gruppe skodespelarar og eit par musikalar!

HA: Det blir sjeldan gjort. Få musikalen inn på prøvesalen!

Anne Pedersdotter i Bergen

I Noreg kan ein dokumentere at 307 kvinner og menn blei avretta etter skuldingar om trolldom. Mest kjend er kanskje prosessen mot presteenkja Anne Pedersdotter frå Bergen, som blei brend på bålet i 1590.

Hekser i Finnmark

Hekseprosessane i Finnmark på 1600-talet var ei av dei mest intense kvinneforfølgjingane i Europa på denne tida. I høve til folketalet hadde Finnmark dei verste trolldomsprosessane ikkje berre i Noreg, men i heile Europa. Ikkje mindre enn 92 personar blei avretta i dei tre nordnorske fylka, og det finst nedteikningar om at jenter ned mot tolv år blei brende på bål for hekseri.

Sosialt utstøytte

Gjennomsnittsheksa i Noreg var ei middelaldrande, fattig og gift kvinne. Ofte var dei òg sosialt utstøytte før dei blei klaga for trolldom.

ELI STÅLHAND

er utdanna i London, der ho m.a. var med i *Cats* og *Copacabana*. I Noreg har ho spela i *The Rocky Horror Show*, *Cabaret*, *Chicago*, *My Fair Lady*, *La Cage aux Folles*, *Spellemann på taket*, *A Chorus Line* og *I blanke messingen*. Ho var songartist i Dizzie Tunes si avskilsframsyning og medverka i Lars von Triers film *Dancer in the Dark*. Stålhand har hatt koreografi på *Folk og røvere i Kardemommeby* og *Reisen til julestjernen*. På Det Norske Teatret har ho tidlegare vore med i *Ungen*, *Frendelaus* og *Piaf* og har i seinare tid vore å sjå i *Tolvskillingsoperaen* og *Døden i Teben*.

HENRIETTE BLAKSTAD

er utdanna ved KHIO-balletthøgskolen, NISS-skodespelarlina og i New York. Ho har dei siste 16 åra jobba som scenekunstnar ved ei rekkje av teatra her i landet, m.a. ved Teater Ibsen som Fru Linde i *Et dukkehjem*, Fru Elvestad i *Hedda Gabler* og Rottejomfruen i *Lille Eyolf*. Sist var ho å sjå i *Tolvskillingsoperaen* på Det Norske Teatret som hora Vixen. Blakstad jobbar òg som dansepedagog og koreograf.

IB: Og la folk få lage to små musikalar framfor ein diger. La folk få prøve seg.

GK: Problemet er at teatra set opp musikalar for å tene pengar, og da må produksjonane ha eit visst volum. Dei må spele lenge for å få tilbake investeringane. Teatra eksperimenterer med norsk samtidsdramatik i prøvesalar med tre skodespelarar og ein stol, men dei lagar sjeldan samtidsmusikal med to skodespelarar og tre musikarar. Kvifor ikkje gi interessante musikarar kontrakt på eitt år, og la dei spela i ulike produksjonar?

Våg å gi bort *La Traviata*

HB: *Det er jo òg mogleg å lage små produksjonar av eit stort materiale, og ikkje bruke alt, men velje ut noko. Eit døme på dette kjem på Black Box Teater, der dei i haust set opp Don Carlos omtrent samstundes med Operaen. Regissøren har arbeidd med det opphavlege skodespelet til Schiller og alle versjonane Verdi skreiv av operaen, og her er songarar og skodespelarar saman på scenen.*

HA: Så morosamt! Eg har òg tenkt i liknande baner. Ta *La Traviata* og gi operaen til eit rockeband, og sjå kva dei gjer med han. Det er ingen tvil om at klassikarar er fantastiske verk, men det hadde vore spanande å gi dei til nokon som kan sjå dei frå ein heilt annan vinkel.

GK: Det er nett det som er spanande med musikalforma, at du kan blande ulike typar utøvarar, frå skodespelarar som kanskje ikkje eingong kan syngje, til ein operasongar, ein musikalartist og eit rockeband.

Pionerane

IB: Men det er vel òg slik i Noreg at miljøet enno er smått, vi har ei handfull viljesterke folk som har gjort at det i det heile tatt kom musikalar hit. Da Egil Monn-Iversen henta *Les Misérables* til Det Norske Teatret, var det den første oppsetninga utanfor London, og eg meiner òg Bernstein kom hit i samband med *West Side Story*.

GK: Det Norske Teatret sette jo opp dei store musikalanne på 1960-tallet. *Spelemann på taket* til dømes, kom hit berre eit par år etter at han kom på Broadway. Tormod Skagestad og Egil Monn-Iversen reiste jamt til Broadway og så framsyningar og henta dei heim. Så kunnskapen har jo vore her lenge. Men Monn-Iversen sa i eit intervju at på 70-talet var det musikaltørke, så da måtte vi lage noko sjølve. Det forstår eg ikkje. Kva for musikaltørke var det? Alle Sondheim-musikalane blei jo skrive på rad og rekkje, *Jesus Christ Superstar* kom, *Evita*, *A Chorus Line*, alt! Vi fekk dei jo hit etter kvart, men på 80-talet var det ikkje mykje meir enn *Cats*, *Les Misérables* og *La Cage Aux Folles*. Sondheim er omtrent ikkje spelt i Noreg.

HA: Om vi skal nemne nokon ved sidan av Monn-Iversen, så synest eg at Vidar Sandem har vore viktig for å byggje opp den norske musikaltradisjonen. Han har vore modig, og denne linja er det viktig å utvikle vidare. Du må skape sjølv for å drive fram eit teaterhus.

KAJA SLOTNÆS

er utdanna frå danselinja ved Kunsthøgskolen i Oslo. Ho har mellom anna vore med i *Musical Highlights* i Sola Kulturhus, *Rattleshake* på Black Box, diverse fjernsynsproduksjonar, m.a. jubileumsframsyninga *100 år med egen stemme* og ulike show som medlem av Kompani7. Slotnes var medprodusent og skodespelar i revyen *Godtfolk* på hovudscenen på Cosmopolite. Med *Which Witch* gjestar ho Det Norske Teatret for første gong.

ÅSE MARIE

EIDE RANNESTAD

er utdanna dansar og pedagog frå Kunsthøgskolen i Oslo våren 2005 og har sidan arbeidd som pedagog i Kristiansand. I tillegg til å undervise har ho jobba som utøvande dansar, saman med koreografar som Masja Abrahamsen og Camila C. Nordhagen. Etter at hun blei sertifisert pilatesinstruktør, har ho kombinert pilates med dans. I vår hadde ho eit studieopphald i Berlin.

OLA E. BØ

er språkkonsulent og ein av Det Norske Teatrets dramaturgar. Han har vore tilsett på teatret sidan 1991 da han kom frå kulturavdelinga i NRK P2. Bø har omsett eit tjuetals stykke for Det Norske Teatret, av dei fleire musikalar, og han skriv gjerne nye songar når det må til. I ei særstilling står den frie gjendiktinga av greske songar til kabareten *Bouzouki* i 2004 saman med spelemannen Lakis Karnezis. Bø hadde òg ein tydeleg finger med i teatrets versjon av *Hair* i 2006.

AXEL HELLSTENIUS

er ein av Noregs mest produktive dramatikarar. Best kjend er han nok som manusforfattar for Oscar-nominerte *Elling*, og spelefilmane *Over Stork og Stein*, *Secondløytnanten* og *Døden på Oslo S*. Hellstenius skriv òg mykje dramatik for TV og for teater. Blant scenestykka hans er *Elling & Kjell Bjarne* og oppføljarane *Elling i nærkontakt* som gjekk på Teatret Vårt i Molde i fjor. Saman med komponistbroren, Henrik Hellstenius, skreiv han operaen *Sera* i 1999. I år kom pop`CDen *Pappa ikke gå så fort*. I tillegg til dramatikararbeidet skriv han barnebøker og underviser i manusskriving på Filmhøgskolen på Lillehammer, på NISS og Westerdals i Oslo, og på filmhøgskolen i Hanoi, Vietnam.

LENA KRISTIN ELLINGSEN

gjekk ut fra Statens Teaterhøgskole i 2004. Ho debuterte ved Teatret Vårt der ho m.a spelte Unn i Tarjei Vesaas' *Is-slottet* og Lisbed i *Erasmus Montanus*. Seinare har vi sett ho som Polly Peachum i Riksteatrets *Tolvskillingsoperaen* og som Elaine Robinson i *Manndomsprøven* på Oslo Nye Teater. På Det Norske Teatret har ho tidlegare spelt i *Is-slottet* og Cornelis Vreeswijk-kabareten *Danse samba med meg*. I haust er Lena aktuell som øybuaren Karoline i NRKs fjernsynsserie *Himmelblå*.

Sabbaten

Opphavleg er sabbaten kviledagen i jødisk tradisjon. Etter katolsk tru fanst det noko ikkje-heilag for alt heilag, og heksesabbaten blei sedd på som motstykket til den kristne kviledagen. På 1400-talet oppstod det ein ide om at hekser og demonar møtte djevelen på særskilde dagar i året for å planleggje vonde gjerningar og utføre ukristelege ritual. Folk trudde at heksesabbaten var ein orgie til ære for djevelen, og i tillegg til seksuelle utskeiingar, blei det ofra dyr og menneskebarn.

Visse datoar er framleis knytte til mytar om heksesabbat, til dømes valborgsnatta (natta til 1. mai), sankthansaftan (23. juni) og allehelgensnatt (31. oktober).

Kjelder heksestoff:

- Wikipedia (www.wikipedia.no/wikipedia.org)
- Which Witch sin offisielle nettstad, (www.whichwitch.no)
- Nyhetsstorget, Universitetet i Tromsø (uit.no/nyheter/tromsoflaket/2943)

Depotbiblioteket

76g0 66 616

det norske teatret

www.detnorsketeatret.no

Hovudsponsor

Statkraft